

Bulgar Damgası mı, Kayı Damgası mı?

Dr. Mustafa Aksoy
mustafaaksoy@yahoo.com

*“Men sinlerge boldum kağan,
alaling ya dakı kalkan,
tamga bizge bolsun buyan”.*

Oğuz Kaan Destanı

Bir sosyal çalışmada araştırmanın yapısı ve boyutu ne olursa olsun uyulması gereken bazı kurallar vardır. Bunlar yerine getirilmediği takdirde inandırıcılıkları ve sosyal gerçekliği temsil edip etmedikleri her zaman tartışma konusu olur.

Araştırmacılar sosyal gerçekliklere gözlerini kapayıp, onları yok sayma hakkına sahip değildirler. Zaten böyle bir tavır içinde olanlar, çalışılan sahanın uzmanlarınca kabul görmezler. Ancak bu anlayışta olanlar, genelde devrin siyasi yapısı tarafından sahiplenilir ve koruma altına alınırlar.

Sosyal ilkesizliğin ve ilmi ah-laksızlığın yaygın olduğu yerlerde bazı önemli araştırmacılar alkışlanırken, görüşleri hoşlarına gitmediği zaman çalışmalarını yok sayarlar. Halil İnalıcık Hoca bu konuda güzel bir örnektir.

İnalıcık Hoca, Kayı Boyu ef-sanesi ve damgası hakkında şöyle demektedir: “II. Murad devrinde yazılmış Yazıcızâde Ali’nin Selçuknâmesi’nde, Osman Gazî’nin sözde Oğuz Han’ın büyük oğlu Günhan’ın oğlu Kayı soyundan olduğu için ucdaki Türk beyleri tarafından üstün hükümdarlığa seçildiği kaydedilir ve şu iddia eklenir: ‘Günhan’ın vasiyeti Oğuz türresi mucibince hanlık ve pâdişahlık Kayı soyu varken özge boy hanlarının soyuna Hanlık ve Pâdişahlık değmez.’ Bu iddianın tarihi kaynağı ne olursa olsun Osmanlı Hânedânı,

egemenliğini meşrûlaştırmak ve özellikle Timur ve oğullarının himaye ve üstünlük iddialarına karşı çıkmak için bu görüşü benimsemiş, II. Murad’dan başlayarak paralar-da ve silâhlarda Kayı Boyu damgası kullanılmıştır”¹.

Türkiye’deki “tarihçilerin kutbu” veya “tarihçilerin şeyhi” olarak kabul edilen İnalıcık Hocanın bu görüşü neredeyse konu hakkında yazarların çoğu tarafından yok sayılmış ya da hocanın kafa karıştırmak için böyle yazdığı ifade edilmiştir. Fakat hocanın niçin, neden böyle düşündüğü konusu araştırılmamıştır. İşin ilginç yanı bunları yapanlar, hocayı başka konularda övmekten geri kalmamışlardır. Yani nerede eleştiri, nerede övgü yapılacağı konusunun belirlenmesinde siyasi tercihler birinci derecede rol oynamıştır.

Türkiye’de sosyal bilimlerin alanında siyasetten ve inançtan hareketle tavır takınmak çok yaygındır. Çünkü çeşitli nedenlerle, Türkiye’de siyasi gerçeklerin, ilmi gerçeklere göre önceliği vardır.

Osmanlı’yı kuranların kökeni konusunda İnalıcık Hocayı eleştirenler, bu tavırlarıyla Türkçülerden daha çok Türkçülük yaptıklarının farkında bile değildirler. Çünkü diğer boylarda Türk boyu olduğundan bir Türkçü için Osmanlı Hanedanı’nın hangi boydan olduğu değil, Türk olup olmadığı önemlidir.

Bazılarına göre Osmanlı’nın kullandığı Kayı damgası.

A. KÂŞGARLI'DAKİ OĞUZ BOYLARI

BOYUN ADI	DAMGASI
1 Kınık قنق	٢٠
2 Kayığ قیغ	١٧١
3 Bayındur بایندر	٢٤
4 İwa, Yıwa افا . یقا	١١
5 Salğur سلغر	١٨
6 Afşar افشار	١٦
7 Beg-Tili بکتلی	١٤
8 Bügdüz بکدز	٢٢
9 Bayat بیات	١٢٩
10 Yazğır یزغر	١١٧
11 Eymür ایمر	٩
12 Kara Bölük قرابلک	٢٠
13 Alka Bölük القابلک	٢٢
14 İgdir اکر	٢٢
15 Üregir, Yüregir ارکر . یرکر	٢٢
16 Totırka توترقا	١٨
17 Ala-Yundluğ اولاینلغ	٢٢
18 Töker توکر	١٧
19 Beçenek بچنک	٢٢
20 Çovaldur جولدر	٢٢
21 Çepni جنی	٢٢
22 Çarukluğ حرقلغ	٢٢

B. REŞİDEDDİN'E GÖRE OĞUZ BOYLARI

BOYUN ADI	ANLAMI	ET PAYI	ONKUNU	DAMGASI	
Kayı, قایی	Sağlam	Sağ karı yağrın	Şâhin	١٢	1
Bayat, بایات	Mutlu yiyeceği bol	Sağ karı yağrın	Şâhin	٢٤	2
Alkarâvli, القراولی	Nereye varsa başarı gösterir ⁴⁵	Sağ karı yağrın	Şâhin	٢٢	3
Kara-İvli, قرايولی	Kara otağı	Sağ karı yağrın	Şâhin	٢٢	4
Yazır, یازر	Çok ülkeye sahip	Aşığlu	Kartal	٢٢	5
Döğer, دوکر	Toplanmak için.	Aşığlu	Kartal	٢٢	6
Dodurga, دودورغا	Ülke almak ve yönetmek	Aşığlu	Kartal	٢٢	7
Yaparlı, یاپرلی		Aşığlu	Kartal	٢٢	8
Avşar, اوشر	Çevik ve avı seven	Sağ Umaca	Tavşancıl	٢٢	9
Kızık, کزیک	Güçlü, düzene sokmada ciddi	Sağ Umaca	Tavşancıl	٢٢	10
Beg-Dili, بیک دلی	Uluların sözleri gibi değerli	Sağ Umaca	Tavşancıl	٢٢	11
Karkın, قارقین	Çok ve doyuran aş	Sağ Umaca	Tavşancıl	٢٢	12
Bayındır, بایندر	Daima yiyeceklerle dolu olan yer	Sol karı yağrın	Sunkur	٢٢	13
Beçene, بچنه	İyi çalışır	Sol karı yağrın	Sunkur	٢٢	14
Çavuldur, چاولدور	Şerefli, ünü yaygın	Sol karı yağrın	Sunkur	٢٢	15
Çepni, چپنی	Nerede yağı görürse hemen savaşır	Sol karı yağrın	Sunkur	٢٢	16
Salur, سالور	Nereye varsa kılıç ve çamağı iş görür	Ucayla	Uc	٢٢	17
Eymür, ایمر	Son derece iyi ve zengin	Ucayla	Uc	٢٢	18
Ala-Yunlu, الا یونتلی	Hayvanları iyi	Ucayla	Uc	٢٢	19
Üregir, اورکر	Daima iyi ve düzen kurucu	Ucayla	Uc	٢٢	20
Yigdir, ییگیر	İyilik, büyüklük, yiğitlik	Aşığlu	Çakır	٢٢	21
Bügdüz, بکدز	Herkesle tevâzu gösterir ve hizmet eder	Aşığlu	Çakır	٢٢	22
Yıwa, ییوا	Derecesi hepsinden üstün	Aşığlu	Çakır	٢٢	23
Kınık, قنق	Nerede olsa değerlidir	Aşığlu	Çakır	٢٢	24

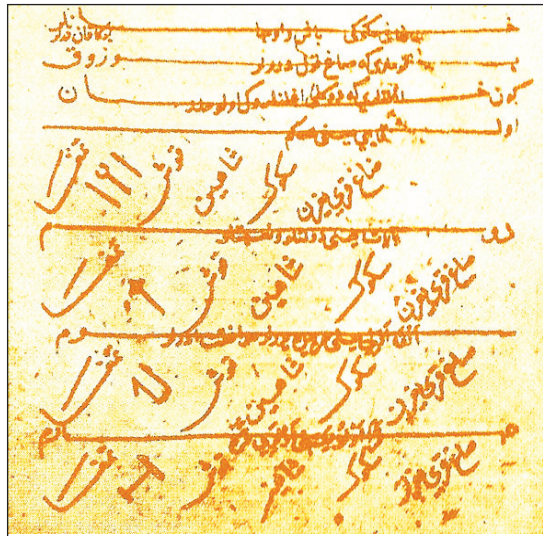
Türkiye’de boy, ocak, oymak, aşiret ve benzeri araştırmalarda ilk başvuru kaynaklarının başında gelen, yaklaşık 25 yılda yazılan Oğuzlar kitabının yazarı Prof. Dr. Faruk Sümer Hoca da İnalçık Hoca gibi düşünmektedir. Faruk Sümer Hoca Kayılar hakkında şunları yazmıştır:

“Osmanlı Hanedanı’nın Kayı Boyuna mensup olduğu iddiasının II. Murad devri tarihçilerinden Yazıcıoğlu Ali’ye ait olduğu zannedilmektedir. Yazıcıoğlu’nun Osmanlı Hanedanı’nı Kayı Boyu’na bağlaması bu boyun Oğuzeli’nin en asil boyu sayılmasından ileri gelmiş olmalıdır. Bu yakıştırmayı XV. yüzyıl tarihçilerinden Edirneli Ruhi, ondan daha sonra diğer bazı tarih yazarları da almıştır. Ortaya atılan bu rivayet Şükrullah gibi tarihçiler tarafından işitilmek suretiyle eserlerine konulmuştur. Dolayısıyla Oğuzlar’ın nesebi

hakkında bilgi sahibi olmadıklarından Kayı Han’ı Gün Han’a değil, Gök Alp’e (Han olacak) bağlamışlardır. Bununla beraber Osmanlı Hanedanı’nın Kayı Boyu’na mensup olması da mümkündür. Osmanlı hanedanının kendisini Oğuz-eli’ne ve Kayı boyuna mensup göstermeye

büyük önem vermesi ise bunun benimsenmiş olduğunun bir göstergesidir. Oğuzlar’a yakın ilgi duyan II. Murad’ın sarayında Dede Korkut destanlarını okuyan ozanlar bulunduğu ve paralarına Kayı Boyu’nun damgasını koydurduğu bilinmektedir. II. Murat’tan önce paralarına Kayı damgasını vurduran veya onu başka şekilde kullanan bir Osmanlı hükümdarı ise yoktur.

II. Murat’tan sonra paralara Kayı damgası vurulmuş olmakla birlikte bu damga uzun bir süre silahlara işlenmiştir. Topkapı Sarayı’nda silah müzesi kısmındaki her türlü silah üzerinde Kayı damgasını görmek mümkün olduğu gibi XVI. yüzyıla ait toplar üzerinde de aynı damga yer almaktadır. Ayrıca II. Murat’ın torunlarının Oğuz Han ve Korkut isimlerini taşıması da atalarına karşı duydukları ilgiden kaynaklanmış olsa gerektir.”²

Yazıcıoğlu’nun kitabındaki Kayı damgası.

İnalcık Hoca, II. Murat'ın Kayı Boyu'na ilgi duymasına Faruk Sümer'in aksine farklı bir açıdan yaklaşır. Ona göre II. Murat'ın durup dururken şecere aramasının siyasi nedenleri vardır. Bu konuda şöyle demektedir.

“Oğuznâme’de Türkler’in dipatası Oğuz Han olarak kaydedilir. Sözde onun altı oğlu olmuş. Gün, Ay, Yıldız, Gök, Dağ, Deniz...Gün en büyük oğluymuş... Onun oğlu da Kayı... Oğuz Destanı diyor ki, Hanlık Oğuz Han’dan sonra Gün Han’ın hakkıdır ve ondan sonra da bütün Türk kabileleri üzerinde egemenlik Gün Han’ın oğlu Kayı’ya aittir. Osmanlı Hanedanı da işte bu Kayı Han’dan geliyor. Bu şecereyi, ikinci Murad zamanında 1440’lara doğru Yazıcızade ortaya atmıştır. Yazıcızade diyor ki, Osman Gazi zamanında kabileler toplandı ve Oğuzhan’ın vasiyeti gereğince Kayı Han neslinden gelen Osman’ı Han ilan ettiler. Osmanlı Hanedanı Kayı Han neslindendir. Bu hikâye, 1440’larda ileri sürülmüştür. Yazıcızade neden bunu yazdı, açıklanması kolay. Timur, Osmanlılar’ı yendikten sonra Yıldırım Bayezid’in oğulları üzerinde egemenliğini kabul ettirmişti.

Timur’un oğlu Şahruh, İkinci Murat zamanında kendisine bir hil’at (Hükümdarların takdir için bir kimseye verdikleri cübbe) gönderip bunu giymesini, kendi egemenliğini tanımasını istemiştir. Zira

Ertuğrul Gazi Türbesi
Kaynak: www.utkuhamarat.net

C. YAZICIOĞLU'NDAKİ OĞUZ BOYLARI LİSTESİ

Hanlar Hanı Sünnüğü Baş ve Uca Buna Kan Derler

	BOYUN ADI	ANLAMI	SÜNNÜK	KUŞ	DAMGASI	
BOZ-OK KAVİMLERİ Kİ SAĞ KOLDURURLAR	Evvel, KAYI	قايي	Yeni muhkem	Sağ karı yağrın	Şahin	1
	Duvum, BAYAT	بايات	Yeni devletli ve nimetli	Sağ karı yağrın	Şahin	2
	Sevvum, ALKAEVLI	القاه اولي	Yeni her yere yürütürler, muvafakat ederler	Sağ karı yağrın	Şahin	3
	Çehârum, KARA EVLU	قرا اولو	Yeni evleri kara	Sağ karı yağrın	Şahin	4
	Evvel, YAZIR	يازير	Yeni çok vilâyet anmâ ola	Aşuklu Umaca	Kartal	5
	Duvum, DÖGER	دوگر	Yeni derilmeğiçün bir yire geleler	Aşuklu Umaca	Kartal	6
	Sevvum, DODURGA	دودورغا	Yeni milk dutmak ve yasamak	Aşuklu Umaca	Kartal	7
	Çehârum, YAPARLI	ياپارلي		Aşuklu Umaca	Kartal	8
	Evvel, AVŞAR	اوشار	Yeni cüst u çâlak ve ava ve canavara ve kuşa hevesli	Sağ umaca ve adlu	Tavşancıl	9
	Duvum, KIZIK	قيزيق	Yeni kuvvetli ve yasakda ciddid cehd edici	Sağ umaca ve adlu	Tavşancıl	10
	Sevvum, BEGDİLİ	بيك دلي	Yeni begler sözü azizdir	Sağ umaca ve adlu	Tavşancıl	11
	Çehârum, KARKIN	قارقين	Yeni ulu aş ve doyurucu	Sağ umaca ve adlu	Tavşancıl	12
ÜÇ-OK KAVİMLERİ Kİ SOL KOLDURURLAR	Evvel, BAYINDUR	بايندر	Yeni hemişe bay ve nimetli ol	Sol karı yağrın	Sunkur	13
	Duvum, BİÇENE	بيچنه	Yeni eyü dürtüşici	Sol karı yağrın	Sunkur	14
	Sevvum, ÇAVINDIR	چاوندیر	Yeni namuslu ve ırak çavlu	Sol karı yağrın	Sunkur	15
	Çehârum, ÇEPNİ	چبنی	Yeni kandedi yağı göre derhâl savasur ve çapar	Sol karı yağrın	Sunkur	16
	Evvel, SALUR	سالور	Yeni salur yani kandedi irişsin kılıç ve çomaknı revan olsun	Ucayla adlu	Uc Kuş	17
	Duvum, EYMÜR	ایمور	Yeni hadsiz eyü boy ol	Ucayla adlu	Uc Kuş	18
	Sevvum, ALAYUNDLU	الايونددلو	Yeni kırsaklar ala ve eyu atlu	Ucayla adlu	Uc Kuş	19
	Çehârum, ÜREGİR	اوراگیر	Yeni hemişe eyluk ve ihsan edici	Ucayla adlu	Uc Kuş	20
	Evvel, İĞDIR	ایگیر	Yeni eyluk ve ululuk ve bahadurluk	Aşuklu ve kiç	Çakır	21
	Duvum, BÜĞDÜZ	بوگدز	Yeni dükeline tevazu ve kulluk ve hizmet ider	Aşuklu ve kiç	Çakır	22
	Sevvum, YİVA	یویا	Yeni mertebesi dükelinden üstün ola	Aşuklu ve kiç	Çakır	23
	Çehârum, KINKİ	قینق	Yeni dükelinen her yirde bunlar aziz ola	Aşuklu ve kiç	Çakır	24

Timur ve oğulları kendilerini Oğuzhan neslinden sayarlar. Büyük hanlığın kendilerine ait olduğunu iddia ederler.

İşte bu iddia karşısında II. Murat kendi bağımsızlığını göstermek üzere Oğuzname destanını kullanmış ve Osman Bey'in Oğuzhan'ın neslinden olduğu iddiasını benimsemiştir. Kayı menşei iddiası, Timuroğulları'nın Oğuzhan'dan geldikleri iddiasına karşı siyasi bir iddiadır. Bu bir kurgudur. Fatih zamanında şehzadelere Oğuz, Korkut adlarını vermişler ve topların üzerine Kayı damgasını koymaya başlamışlardır. Kayı teorisi Osmanlı Hanedanı'nı yüceltmek için ortaya atılmış bir teoriden ibarettir. Bunu 40 yıl önce de yazmıştım.”³

Bilindiği gibi Kaşgarlı Mahmud (d. 1008 - ö. 1105) ve Reşîdüddîn Fazlullah-ı Hemedânî'nin (d. 1247 - ö. 1318) eserlerinde de Oğuz boylarının damgaları yer almaktadır. Yeri gelmişken belirtmekte fayda var, her üç yazarın boylar için kullandığı damgalarda önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Türkiye'deki tarih çalışmalarında (Halil İnalcık hariç) Kayı damgası olarak ifade edilen ve günümüzde siyasi bir simge olarak kullanılmaya başlanan Kayı damgası yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere ilk defa Yazıcıoğlu'nun eserinde ve Sultan II. Murat'ın bastırdığı paralarda görülmüştür.

Bu tarihten önce Kayı damgası çok farklı olup bu farklılık Kaşgarlı

Kubrat Han'ın mezarı
www.eurochicago.com

ile Reşidüddin'in eserinde çok açık görülmektedir.⁴

Damgalar, geniş anlamda bir dilin alfabeleri, sosyal grupların tarihî mirası ve soyut anlatılardır. Bu sebeple damgalar, sosyo-kültürel araştırmalarda başvurulması gereken öncelikli vesikalardır. Çünkü damgalar bir nesneyi ya da nesneleri ifade etmenin ötesinde, daha çok insanla ilgili soyut dünyayı ifade eder. Damga kavramı Türk-Moğol halkları tarafından kullanılmakta olup, damgaların nasıl oluştuğu konusunda kesin bir hüküm yoktur. Ancak genel olarak, kayalardaki işaretlerin, resimlerin zamanla damgalara dönüştüğü genel kabul görmektedir.

Kubrat Han'ın yüzüğü
Anıt Mezarda da kullanılmıştır.

Kubrat Han'ın, anıt mezarı <http://stzagara.net>

Damgalar konusundaki ilk geniş kapsamlı araştırmalar XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde yapılmaya başlanmıştır. Örneğin Aristov, Uluğ Türkistan; Castagne, Kırgız Türkleri; Akçokraklı, Kırım Tatarları; Karpov ise Türkmenlerin damgaları hakkında geniş kapsamlı çalışmalar yapmışlar. Türkiye'de ise bu konudaki ilk geniş kapsamlı çalışma Yalgın tarafından yapılmıştır.⁵

Aristov, damgalar hakkında yapmış olduğu bir araştırmada "Orhun alfabesindeki 38 işaretten 29'u günümüzde boylarda kullanılan tamgalara benzemekte veya şekil itibarıyla yakınlık arz etmektedir"⁶ der. Orkun'da kadim Türk alfabesiyle kaya resimleri arasındaki ilişkiye ilk baskısı 1941'de yapılan eserinde Türk yazısının "fikir belirten işaret" (ideogram, ideografik) anlamına gelen kaya resimlerinden meydana geldiğini Polivanov'a atfen belirtir.⁷

Türkiye'de yapılan bir araştırmada ise bir çoğu Orhun ve Yenisey yazıtlarında kullanılan damgalardan yirmi bir tanesinin Ahlat mezar taşlarında kullanıldığı tespit edilmiştir.⁸

Nasıl ki biyolojide DNA'lar yolu ile bir veraset varsa, sosyo-kültürel hayatın DNA'ları da damgalardır ve

bunlar bizim ile hep vardır. Bunları en sade şekliyle sosyal bir grubun inşa ettiği etnografik eserlerde görmek mümkündür. Halkın kullandığı bu damgalar, adeta sosyal grupların tarihini taşıyan şifreleri niteliğindedir ve günlük hayatta konuşulan dilden bağımsızdırlar. Bu dil, damgalara dayalı ayrı bir anlatım dili ve ayrı bir iletişim aracıdır.

Oğuz boylarından olmayan Türklerin, damga kullandıkların veya kullanabilecekleri hesaba katılmamaktadır.

Oğuz merkezli araştırmalarda adeta Türk kültür tarihini parçalamaktadır. Mesela fotoğraflarda da görüldüğü gibi Kayı damgası denilen damga, konu hakkında ilk araştırmaları yapanlar tarafından farklı kullanılmıştır.

Diğer yandan söz konusu damgaya en yakın damga M. S.

Kubrat Han'ın bağlı olduğu
Dulo boyunun damgası

Bulgaristan-Varna'da
VIII. yüzyıldan bir kolye.
(Mustafa Aksoy arşivi)

Milattan önce yapıldığı kabul edilen Ankara-Güdül'ün Salihler Köyü'ndeki kaya resimlerinde bir damga (Mustafa Aksoy arşivi)

VIII. yüzyılda Bulgaristan'ın Varna bölgesinde ve milattan önce Ankara-Güdül'de görülmektedir.

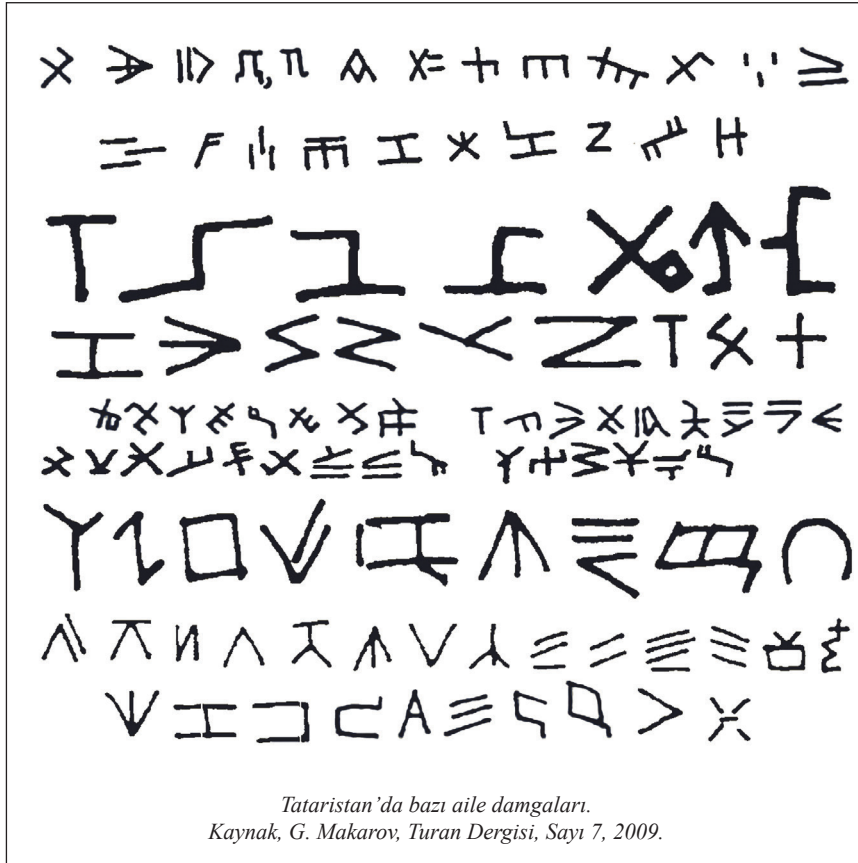
Ayrıca damgalarda bir çizgi veya damgaların yönü çok önemlidir. Konu ile ilgili olarak *Tataristan Aile Damgaları* adlı fotoğrafa bakılabilir. Bu bağlamda günümüzde kullanılan Kayı dam-

gası ile Yazıoğlu'nun kitabındaki Kayı damgası aynı olmadığı gibi, diğer boy damgaları da Kaşgarlı ile Reşidüddin'de farklı farklıdır.

Ayrıca Kayıların kullandığı damgayı Bulgar Türklerinin onlardan daha önce kullanması ya da hangi Türk boyunun kullandığını bilmediğimiz Güdül'deki damga-

nın, Kayılardan önce olması onlara bir şeyi kaybettirmez. Fakat olmayı uydurmak ilim anlayışına çok şey kaybettirir.

Sonuç olarak, Türklerin uydurma tarihe ihtiyaçları yoktur. Çünkü Türkler, dünyada hiçbir millete nasip olmayacak kadar coğrafi ve tarihi birikime sahiptirler.

Tataristan'da bazı aile damgaları.
Kaynak, G. Makarov, Turan Dergisi, Sayı 7, 2009.

Dipnotlar

- * Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi,
- 1- İnalcık, H., Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, İstanbul, 2009, s. 110-111.
- 2- Sümer, F., "Kayı", Cilt 25, TDVİA, s. 77.
- 3- İnalcık, H., "Kayı Soy Teorisi Siyasi Bir İddia...", Sabah gazetesi, 23. 8. 2009.
- 4- Aksoy, M., "Oğuz Damgaları mı, Türk Damgaları mı?", Hacettepe Üniversitesi Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, Oğuzlar, Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri (21-23 Mayıs, 2015), Ankara, 2015.
- 5- Aristov, N. A., Türk Halklarının Etnik Yapısı (Çev. D. A. Batur), İstanbul, 2014, s. 263.
- Castagne, J., Les Tamgas des Kirghizes (Kazaks), Revue du Monde Musulman, Volüme XLII, Octobre, 1921.
- Akçokraklı, O., Kırım'da Tatar Tamgaları, İstanbul, 1983.
- Kuzeyev, R. G., İtil-Ural Türkleri (Çev. A. Acaloğlu), İstanbul, 2005, s. 82.
- Yalçın, A. R., Anadolu'da Türk Damgaları Uludağ'dan Toroslar'a, Bursa, 1943.
- 6- Aristov, N. A., a.g.e., s. 263.
- 7- Orkun, H. N., Eski Türk Yazıtları, Ankara, 1987, s. 16.
- 8- Gülensoy, T., "Ahlat'ta Türk Damgalar", Anadolu'da Türk Mührü (Haz. I. Nalbantoğlu), Ankara, 1993, s. 61-63.
